

SOSYAL DIŞLANMA VE GÖÇ: MÜLTECİ İŞÇİLER ÖRNEĞİ

Seda TOPGÜL*

Öz

Bu çalışmanın amacı Tokat ili özelinde Iraklı mülteci işçilerin yaşadıkları sosyal dışlanmanın dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu nedenle mülteci işçilere karşı işgücü piyasasında yaşanan sosyal dışlanma, mülteci işçilerin deneyimleri üzerinden araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçları Tokat'taki en büyük mülteci gurup olan Iraklıların, çalışma yaşamında karşılaştıkları sıkıntılara ışık tutacağı ve duyarlılığı arttırabileceği düşüncesi ile önemli görülmektedir. Araştırma kartopu örneklem yöntemi ile ulaşılan görüşmeciler ile nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim olarak desenlenmiştir. Sonuçlar içerik analizi yöntemi ile kavramlaştırılmıştır. Çalışmada mülteci işçilerin işgücü piyasasından nasıl dışlandıkları incelenmiş ve çalışma sonucunda bu dışlanma dinamiklerinin farklı faktörlere bağlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal dışlanma, Göç, Mülteciler, İşgücü, Iraklı

Social Exclusion and Immigration: Refugee Workers Example

Abstract

The purpose of this study is to reveal the dynamics of the social exclusion experienced by the Iraqi refugee workers in the labor market of Tokat. Hence, the social exclusion observed in the labor market against the refugee workers has been researched in accordance with the experiences of refugee workers. The results of the research are significant to shed light on the problems of the largest refugee group in Tokat, the Iraqi, and to raise awareness among the public. The research was designed with phenomenology technique among the qualitative research methods with the participants accessed via the snowball sampling. It was examined in the study how refugee workers are excluded from the labor market and revealed that such exclusion dynamics depend on different factors.

Keywords: Social exclusion, Immigration, Refugees, Labor force, Iraqi

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, e-posta: seda.topgul@gop.edu.tr
Makale Gönderim Tarihi: 12.05.2016, Kabul Tarihi: 7.10.2016

Giriş

Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimden, sağlığa, istihdamdan siyasi katılıma kadar birçok alanda farklı dışlanmışlıklarla karşılaşmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı adil olmayan sosyal ilişkileri ve katılım için gerekli fırsatları içeren sosyal yapılara dâhil olmama/olamama durumunu ifade eden bir kavramdır. Kişilerin tanınması, yapabilme olanaklarının sağlanması, eşitlik ve vatandaşlıklarının sağlanması sosyal dışlanmayı engellemede önemli rol oynayan üç temel kavramdır. Genel olarak kavramın ortaya çıkışının ilk olarak 1970'lerde Fransa'da önemli sosyal ve ekonomik değişkenler ve küreselleşme ile ortaya çıkan problemlere yönelik olarak vatandaşların sosyal hakları ile ilgili olduğu görülmüştür. Sosyal dışlanma kavramı 1989'da Avrupa Komisyonu, 1990'lardan itibaren de artan işsizlik oranları, göç, refah devletinin gerilemesiyle birlikte, Avrupa Birliği'nin temel sosyal politika konusu olmuştur (Sapançalı, 2005: 60; Coşkun ve Tireli, 2008: 4; Yıldırım, 2014: 95; Yanicki, Kushner ve Reutter, 2015: 121).

Sosyal dışlanma bir çeşit sosyal hastalık olarak toplumsal bir engellilik hali olarak da kabul görmüş ve çok boyutlu olmasına rağmen en temel noktasının işgücü piyasalarından dışlanma olduğunu belirtmiştir. İşgücüne dahil olma noktasının diğer boyutlardan ayrılan kısmı, ekonomik anlamda dışlanmanın her şeyden dışlanmak anlamına gelmesidir. Örneğin kısıtlı vatandaşlık haklarına sahip olmak (mülteci ya da sığınmacı olduğu için gibi) işgücü piyasalarına dâhil olma fırsatlarını engelleyebilmektedir. Refah devletlerinin çoğunda işgücünden dışlanma aynı etkiye sahiptir. Aile sistemini ve toplumsal desteği tehdit eder. Ekonomik anlamda dışlanma diğer dışlanma türlerinin temelini oluştursa da diğer yandan kavramın sadece ekonomik olmadığını ve siyasal, kültürel, hukuki ve kişisel boyutları olan bir süreçler bütünü olduğunu ifade eder. Bu süreçleri başlatan temel nokta ise ekonomik yaşamın dışında kalmaktır. Bu anlamda bakıldığında sosyal dışlanma kavramının son dönem üretilmiş moda bir kavram olmadığı ve geçmişten beri var olan yoksulluk kavramının moda tanımı olarak gösterildiği belirtilmektedir. Ancak sosyal dışlanma, sadece yoksulluk kavramından ibaret değildir. Yoksulluğu da kapsayan geniş bir kavramdır. Çünkü dışlanmış kişiler her zaman yoksul kişiler değildir. Göçmenler, azınlıklar, engelliler, belirli kadın ve çocuklar yoksul olmamakla birlikte toplumdan dışlanmış olabilirler (Alden ve Thomas, 1998: 9-13; Sapançalı, 2005: 53-57; Tokol, 2012: 152).

Sosyal dışlanmayı işsizlikle aynı anlama geldiğini belirten görüşlerde vardır. Özellikle uzun süreli işsizliğin sosyal bağların zayıflaması anlamına geldiğini ve ekonomik ve sosyal olarak da dışlanmaya yol açtığını belirtmektedirler (Clasen, Gould ve Vincent 1997: 37). Genel olarak değerlendirildiğinde sosyal dışlanmanın en önemli noktasının ekonomik boyutu olduğu dikkat çekmektedir. İşsizlik, yoksulluk, işgücü piyasası dışında kalmak gibi dışlanma dinamikleri diğer sosyal haklara erişimi de engellediği için sosyal dışlanma eşittir ekonomik haklara erişememek olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmanın amacı, yoksulluk ve işsizlikle paralel olduğu düşünülen sosyal dışlanma çalışmalarının aksine, literatürde sınırlı bir yer kaplayan mülteci işçilerin işgücü piyasalarından sosyal dışlanmışlıklarını araştırmaktır.

1. Sosyal Dışlanma Kavramı

Sosyal dışlanma Avrupa'da çok farklı kavramlarla da ifade edilmektedir. Bunlardan bazıları, sosyal marjinalleşme, yeni yoksulluk, demokratik/politik dışlanma, kabul edilebilir minimum yaşam standartlarından dışlanma, ırkçılık ve toplumsal cinsiyeti de içeren kültürel dışlanma, aileden ya da toplumdan dışlanma, uzun süreli yoksulluk, ekonomik dışlanma ve işgücü piyasalarından dışlanmadır. Bütün bu dışlanma çeşitleri sosyal dışlanma ile eşanlamli kullanılmaktadır. Kavramın çok boyutlu olması nedeni ile Avrupa'da dışlanmış kesimleri tanımlarken sıklıkla kullanılmaktadır. Sosyal dışlanma, düşük ücretli çalışan yoksulları ifade etmek içinde kullanılırken, coğrafi olarak bireylerin yer aldıkları toplumda politik, kültürel, ekonomik olarak çeşitli aktivitelere katılamamasını da ifade etmektedir (Peace, 1999: 397; Peace, 2001: 22-28).

1980'lerde sosyal eşitsizliklerin sadece yoksullukla açıklanamayacağı görülmüştür. Sosyal dışlanma sadece yoksulluk ya da işsizlik nedenleriyle ekonomik alanlardan dışlanmayı içermez. Aynı zamanda sosyal, siyasal ve kültürel yoksunluğa da yol açmaktadır. Bu nedenle sosyal eşitsizlikleri açıklamak için yoksulluğun dışında yeni bir kavrama ihtiyaç duyulmuştur. Bu kavram "sosyal dışlanma" ile ifade edilmiştir. Sosyal dışlanma kapsamı itibariyle farklı tanımlamalar içerse de, temelini oluşturan unsur ekonomik yetersizliktir. İşgücü piyasasında(n) dışlanmış ya da işgücü piyasasına katılamayan gruplar asgari yaşam standardını sağlayamadıklarından sosyal olarak dışlanmış kesimi oluşturmaktadır. Ekonomik yoksunlukla ilişkili olarak bu gruplar, sağlık, eğitim, konut gibi temel gereksinimlerden yoksun kalabilmektedir. Ekonomik olarak dışlananlar, eğitim olanaklarına ulaşmada da yoksun kalacaklarından daha iyi

işler bulma olanağından da yoksundurlar. İşsizlik şeklinde sosyal dışlanmaya maruz kalan birey, sosyal güvence desteğinden de yoksun kalacaktır (Çakır, 2002: 98; Tartanoğlu, 2010: 2-5).

Sosyal dışlanma, farklı bir tanımlamaya göre ise, yoksulluk ve bölüşüm sorununun reddi olarak da görülmektedir. Sosyal dışlanma kavram itibariyle toplumdaki sınıfları yok sayarak, toplumu sosyal dışlanmışlar ve dışlanmamışlar olarak ikiye ayırdığı ve bu anlamda, işçi sınıfının bir kısmını da sosyal dışlanma kavramına dâhil ederek toplumu parçaladığına ilişkin düşünceler de bulunmaktadır. Sosyal dışlanma bölüşüm ilişkilerini sorgulamaya engel bir yaklaşımdır. Aynı zamanda bölüşüm adaletsizliğini ifade eden yoksulluk kavramının reddi anlamına da gelmektedir. Bu düşünceye göre, işçi sınıfının önemli bir bölümünü de yok saymaktadır (Özkaplan, Yücesan-Özdemir ve Özdemir, 2005: 80; Yücesan-Özdemir, 2007: 100-103; Yücesan-Özdemir, 2008: 74-77; Freire, 2010: 118).

İşsizlik ve yoksulluk zaman içerisinde, sosyal dışlanma ile eşit ele alınmaya başlanmıştır. Ancak her ülkedeki işsizleri ya da yoksulları, sosyal dışlanmış kabul etmek bu kesimlerin yoksulluk düzeylerini eşit kabul etmektir. Oysaki ülkeler arası farklar göz önüne alındığında, her yoksul ya da işsiz sosyal dışlanmış olarak tanımlanamamaktadır (Yepez Del Castillo, 1994: 164; Silver, 1994: 535). Örneğin ABD'de ücret düzeyi düşük çalışanlar ekonomik dışlanma ile sosyal dışlanmış kabul edilir. Avrupa ülkelerinde ise, uzun süreli işsizlik sosyal dışlanma göstergesidir. Okumaya devam edemeyen gençler de o dönemdeki sosyal dışlanmışlıklarının yanında, gelecekte de iyi bir iş sahibi olamama düşüncesiyle gelecekteki ekonomik ve sosyal dışlanmışlıklarının temelini atmış olacaktırlar. Sanayi devriminden bu yana var olan yoksulluk ve eşitsizlik gibi sorunlar 1970'lerden sonra ne liberal politikaların sosyal krizlere yol açmasıyla sosyal dışlanma kavramını ortaya çıkarmıştır. Özellikle Avrupa Birliği'nde işsizliğin artması hükümetleri önlem almaya itmiş ve sosyal dışlanmaya karşı, sosyal içerme politikaları geliştirme ihtiyacı doğmuştur (Silver, 1994: 549; Çakır, 2002: 85-88; Tartanoğlu, 2010: 4-6).

İnsanlar yoksulluklarından dolayı sosyal ve ekonomik bazı fırsatlardan yoksun kalırlar. Yoksun kaldıkları için yeniden yoksulluğa düşmeleriyle birlikte bir kısır döngü içerisine girerler. Bunun nedeni, kapitalist düzenin eşitsiz dağıtım sistemleridir. Sosyal dışlanmada 1980'lerden sonra küresel bir kavram haline almıştır (Tartanoğlu, 2010: 8). 2007 yılında illere göre sığınmacı ve mülteci sayılarının toplamına ilişkin istatistiklerde Türkiye için sığınmacı sayısı 5190,

mülteci sayısı 6896 ve toplam sayı 12086 olarak kayıtlara geçmiştir. Tokat ili özeline bakıldığında 2007 yılı için 41 sığınmacı ve 51 mülteci toplamda 92 kişinin olduğu görülmektedir. 2007 yılından sonra ise yayınlanmış resmi sayılara ilişkin belgelere ulaşılamadığından 2007 kayıtları esas alınmıştır (UNHCR, 2007). Ekim 2015 yılı itibari ile ise, kayıtlı mülteci ve sığınmacıların geldikleri ülkelere göre dağılımına bakıldığında 115.340 kişi ile Irak ilk sırada, 83.555 kişi ile Afganistan ikinci sırada ve 22.743 kişi ile İran üçüncü sırada yer almaktadır (UNHCR, 2015).

2. Sosyal Dışlanma ve Göç İlişkisine İlişkin Yapılan Araştırmalar

Sosyal dışlanma literatürde yapılan çalışmaların sosyal dışlanma ile yoksulluk ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Makedonya, Sırbistan ve Hırvatistan gibi ülkeler bağlamında yoksulluk sosyal dışlanma ilişkisini inceleyen çalışmalar ve (Gerovska-Mitev, 2015), Sırbistan'daki (Veselinovic, Mic'ic ve Miletic; 2012), Rusya'daki (Manning, Tikhonova ve George, 2005), Japonya'daki (Abe, 2010), Avrupa'daki (Heady ve ark., 2004), Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz'de (Ferrera, 2009) yoksulluk ve sosyal dışlanmayı inceleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır.

Bunların dışında çocuk yoksulluğu ve sosyal dışlanma ilişkisinde Avrupa'nın yaklaşımlarını (Butiu, 2014), okul dışında çalışan kız çocuklarında toplumsal cinsiyet dışlanmasını ve yoksulluğun etkisini (Castillo, SalemveSarr, 2014) inceleyen çalışmalarda bulunmaktadır. McKeever (2007) ise yaptığı sosyal dışlanma araştırmasında vatandaşlık ve sosyal dışlanma ilişkisini ele almış ve Kuzey İrlanda'da politik eski hükümlülerin yeniden entegrasyonu konusunda araştırmada bulunmuştur. Sosyal dışlanma toplumdaki dışlanma anlamına geldiği için sosyal sermaye ve sosyal dışlanma ilişkisini vurgulayan çalışmalara da rastlanmaktadır (Sirovatka ve Mares, 2008; Li, Pickles ve Savage 2005).

Türkiye'de de sosyal dışlanmaya ilişkin çalışmalar genellikle yoksulluk çerçevesinde ele alınmıştır. Bu anlamda yoksulluğun güvence eksikliğinden sosyal dışlanmaya yol açtığı (Buğra ve Keyder, 2003; Erdoğan,2003) yüksek işsizlik ve kayıtdışı istihdam nedeniyle sosyal güvenliğin nüfusun büyük bir kısmını kapsamadığı (Adaman ve Keyder, 2006) vurgulanmıştır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011). Köyden kente göç nedeni ile de yoksul mahalle ve gecekondularda da sosyal dışlanmanın yaşandığını inceleyen araştırmalarda bulunmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001; Ayata ve Yüksek, 2005; Kirişçi,

2005). Adaman ve Keyder (2006) aynı zamanda sosyal dışlanmanın engellilik, ileri yaş ve dinsel inançlardan kaynaklanabileceğini de vurgulamıştır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın temelini eğitim, sağlık, işgücü piyasası ve siyasal arenadan dışlanma oluşturmaktadır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011).

Doğrudan sosyal dışlanma ve güç ilişkisi üzerinden konunun irdelendiği sınırlıda olsa çalışmalar bulunmaktadır. Aasland (2002) araştirmasını Estonya ve Letonya vatandaşı olmayanların sosyal dışlanma riski açısından değerlendirmiştir. İki ülkede de vatandaşı olmayanların sosyal dışlanma riski daha fazladır. İşgücü piyasalarına girişleri, sivil toplum ve politik yaşama katılım, sosyal dışlanma derecesi ve ekonomik kaynaklara erişim açısından iki grup için analiz edilmiştir. Estonya'da yaşayan vatandaş olmayanlar, Estonya vatandaşları ile karşılaştırıldığında daha fazla sosyal dışlanma riski ile karşı karşıyadır. Letonya'da ise vatandaşları ve vatandaş olmayanları arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Her iki ülkede de eğitim düzeyi, sosyal dışlanmayı açıklamak için, vatandaşlık durumundan çok daha fazla önemlidir.

Bask (2005) İsveç'te göçmenler arasında sosyal dışlanmayı incelemiştir. Araştirmasına göre, göçmen gruplar arasında refahın birikimi konusundaki problemler daha yüksektir. Ancak refahın dezavantajları arasındaki ilişkiler İsveçliler arasında daha g c l d r. Bununla birlikte çeşitli demografik değişkenler ve sosyo-ekonomik sınıf kontrol edilmesine rağmen, sosyal dışlanma İsveç'te göçmenler arasında daha yaygındır.

Canales ve P rez (2007) Amerika'daki işgücü piyasalarında Latin Amerikalı göçmen işçilerin sosyal dışlanmışlıklarını araştırmışlardır. Araştırmanın sonucuna göre, iyi eğitimi ve vasıflı Latin Amerikalı göçmen işçiler aynı mesleki alanlarda çalıştıkları Amerikalı bir işçiden daha düşük ücret almakta ve daha düşük pozisyonlarda çalıştırılmaktadır.

Łodziński ve Bartoszyńska (2009) Polonya'da sığınmacı durumunda bekleyen insanlarla etnik dışlanmanın boyutları üzerine yaptığı araştirmasında, dışlanmanın sadece etno-kültürel nedenlerden kaynaklanmadığı aynı zamanda yasal durumlarının önemli olduğu sonucuna varmıştır. Finansal kaynaklardan yoksun olmak, sığınmacıların ailelerinden destek alamamaları, yasal çalışmaya erişimdeki zorluklar nedeniyle sığınmacıları aciz bırakma süreci, sosyal dışlanmaya katkı sağlayan faktörlerdir. Sonuç olarak bu problemlere karşı h k metlerin ve h k met dışı örgütlerin çeşitli önlemler olarak, sığınmacıların

Polonya toplumuna başarılı şekilde entegre olmalarının sağlanması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Zhan (2011) Çin'deki göçmen işçilerin yaşam şansları ve sosyal dışlanmalarını araştırdığı çalışmada, şehre yerleşme, güvenlik, daha iyi bir iş bulmalarının göçmen işçilerin sosyal dışlanmaları ile daha yakından ilişkili olduğunu bulmuştur. Çin'deki göçmen işçilerin bu alanlarda daha dezavantajlı konumda olduklarını ifade etmiştir.

Larsen (2011) Danimarka'da kırsal kesimde bulunan Filistinli ve Sudanlı sığınmacı aileler arasında sosyal dışlanmayı değerlendirdiği çalışmada, Danimarka toplumunun bir kısmının sosyal açıdan sığınmacıları ülkelerine ve kültürlerine uyum sağlamaları halinde olumlu bakış açısına sahip oldukları sonucunu bulmuştur.

Dedeoğlu ve Gökmen (2011), göç ve sosyal dışlanma ilişkisinde hem İstanbul'da hazır giyim sektöründe çalışan Azerbaycan göçmeni kadınların sosyal dışlanmışlıklarını hem de Marmaris'te Rusya'dan göç etmiş yabancı gelinlerin sosyal dışlanmışlıklarını araştırmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, Azeri göçmen kadınlar daha düşük ücretler almakta, fiziksel ve sözlü şiddete maruz kalarak dışlanmaya uğramaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinden dışlanma da Azeri kadın göçmenleri yoksulluk ve sosyal dışlanmayla karşı karşıya bırakmaktadır. Diğer yandan Marmaris'teki Rusya göçmeni yabancı gelinlerin sosyal dışlanmışlıkları da dini farklılıklarından dolayı bizden olmayan şeklindedir. Dedeoğlu'nun ifadesiyle sosyal dışlanma Azerbaycan göçmeni kadınlar için "Yabancı öteki" gibi değil de "bize ait öteki" kategorisinden yapılmaktadır. Rusya'dan evlilik yoluyla göç eden kadınlar için ise "yabancı öteki" üzerinden sosyal dışlanma yapılmaktadır.

Akkan, Deniz ve Ertan (2011) Romanların emek piyasasından, eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi hizmetlere erişimlerine sosyal dışlanmaları araştırmışlardır. Sonuç olarak, etnik bir kategori olarak dışlandıkları ve "roman mahallesinden olmak gibi" mekânsal damgalama ile dışlandıkları ortaya konmuştur.

Malti, Killen ve Gasser (2012) İsviçre'de dışlanma hakkındaki sosyal yargıları ve tutumları, vatandaşlık, toplumsal cinsiyet ve kişiliği içeren üç durumu İsviçreli olan ve İsviçreli olmayan ergenler üzerinden araştırmıştır. 15-19 yaş aralığındaki İsviçreli olan ve İsviçreli olmayan ergenler, uyruk

temelindeki ayrımcılığı cinsiyet ve kişilik temelindeki ayrımcılıktan daha az kabul edilebilir bulmuşlardır.

Chung ve ark. (2014) Güney Kore'de ulaşım hizmetlerinde çalışan 300 göçmen işçiyle sosyal dışlanmaya ilişkin bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, göçmen işçiler bilgi kaynaklarından, kore dilindeki eğitim programlarından, taşımacılık hizmetleri, trafik kuralları ve yaya güvenliği konularında bilgi sahibi olup faydalanabiliyorlar. Ayrıca Güney Kore'de düşük gelirli göçmen nüfusun topluma entegrasyonu sağlanması yönünde çalışmalar bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde göç ve sosyal dışlanmaya ilişkin çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Yapılan bu araştırmayla bu sınırlı literatüre kapsamlı bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer yandan yapılan çalışmanın nitel bir araştırma olması, sosyal dışlanmayı yaşayanların deneyimlerinden aktarmaya imkân tanımıştır.

3. Yöntem

Çalışmada göçmenlerin işgücü piyasasında yaşamış oldukları deneyimleri yansıtabilmek amacıyla niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Görüşmelerde yaş, eğitim ve medeni durum gibi demografik bilgiler ile geldiği ülkedeki iş geçmişi, buradaki çalışma durumu ve yaşadığı sorunlar gibi sorular yöneltilerek genel özellikler ve sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini Tokat ilindeki göçmen guruplar oluştururken, örneklem seçiminde şehirdeki en büyük göçmen gurup olan Iraklılar tercih edilmiştir. Ulaşılan göçmenler sonrasında araştırmacıyı diğer göçmen arkadaşları ile tanıştırmışlardır. Bu nedenle alan araştırmasında görüşmecilere ulaşmada kartopu örneklem yönteminden faydalanılmıştır. Öncelikle tek tek görüşmeler gerçekleştirilmiş, ardından farklı bir zamanda odak grup görüşmesi yapılmıştır. Irak'tan gelen mültecilerin Türkçe bilmemeleri, bazılarının ise çok az bilmesi nedeni ile görüşmeler Iraklı tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada birey temelli bir yaklaşım benimsenmiş ve bildiğimiz ama derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanılan olgu bilim (fenomenoloji) yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 72). Nitel çalışmalarda kullanılan fenomenoloji yöntemi, birçok bireyin belli bir kavram ya da fenomen ile ilgili yaşanmış deneyimlerin ne anlama geldiğinin

değerlendirilmesi olarak ifade edilebilir. Bu yöntemde temel amaç kişisel tecrübelerin evrensel bir olgunun tanımlanmasına indirgenmesidir. Veri toplama araçları olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya ilişkin veriler 1-15 Kasım 2015 tarihlerinde yapılan görüşmeler sonucunda toplanmıştır. Veri kayıplarını önlemek amacı ile ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yapılmıştır. Görüşlerde ifade benzerliğine göre gruplandırmalar yapılarak temalandırılmıştır.

4. Bulgular

Görüşmeciler farklı zamanlarda Irak'tan Türkiye'ye gelen mültecilerden oluşmaktadır. Tokat'taki en kalabalık mülteci grubunu Iraklılar oluşturmaktadır. Yetkililerden alınan bilgiye göre, en kalabalık grup Iraklılar, sonrasında ise Afganlardır. Afganlar Iraklılardan farklı olarak genellikle kaçak olarak ülkeye geldikleri belirtilmiştir. Iraklılar ise kayıtlı bir şekilde ülkede bulunmaktadır. Araştırmamızda kayıtlı olarak Tokat'ta bulunan Iraklı mültecilerle yapılan görüşmeler yer almaktadır. Görüşmeye farklı zamanlarda Tokat'a gelen sekiz Iraklı mülteci katılmıştır.

İsim	Yaş	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Türkiye'de Bulunma Süresi	Mesleği
Ayşe	34	Boşanmış	2	2 Ay	Mühendis
Ahmet	54	Evi	1	1 Yıl 3 Ay	Döşeme ustası, oyuncu
Ali	34	Evi	1	1 Yıl 3 Ay	Mühendis
Volkan	23	Bekâr	-	3 Yıl	Öğrenci
Metin	25	Evi	1	3 Yıl	Asker
Kerem	25	Bekâr	-	3 Yıl 2 Ay	Öğrenci
Serkan	17	Bekâr	-	3 Ay	Öğrenci
Tark	21	Bekâr	-	3 Yıl	Öğrenci

* Takma isimler kullanılmıştır.

Mültecilerin Türkiye'ye Geliş Nedenleri

S.N.	Kodlanmış Geliş Nedenleri	f
1	Tehdit Edilmek (Metin, Volkan, Serkan)	3
2	Hayati tehlikenin olması (Ayşe, Serkan, Ahmet, Ali, Volkan, Kerem)	6
3	Mezhep Farklılığı Tehdidi (Serkan, Metin)	2
4	Irak'ta maddi olarak her şeyi kaybetmiş olma (Ahmet)	1

Kodlanmış geliş nedenlerine bakıldığında 4 temel neden olduğu görülmektedir. Bunlardan en temel neden hayati tehlikenin olmasıdır. Ayrıca yaşanan yerde, farklı bir mezhebe sahip olmak zamanla bir tehdit nedeni olmuştur. Sürekli yapılan tehditlerde Irak'ı terk etmekte etkili olan nedenlerdendir. Kendi ifadelerinden birkaçı şu şekildedir; "Irak'ta bizim durumlar çok kötü oldu, o yüzden mecbur çıktık ordan" (Ayşe). "Irak'ta bizi tehdit ettiler. Ben askerdim Irak'ta. Bende eşimi kızımı alıp kaçtım orda"(Metin). "Bizi tehdit ettiler orda, işleri bıraktık. Ailece kaçtık buraya" (Volkan)."Benim hayat Irak'ta çok tehlikede idi. Mesela okula gidiyodum. Bilmiyorum ben gidecem mi, gitmeyeceğim mi, belki yolda bişey olacak. Ondan sonra biz bi şehirde kalıyoruz, hep Caferiler ama biz sünniyiz. Bizi tehdit ediyorlardı" (Serkan).

Görüşmecilerden biri ise tatil için Türkiye'de ailesi ile birlikte bulunduğu sırada, her şeyini kaybettiğini öğrendiği için geri dönmemiş ve kayıt sonrasında Tokat'a yerleşmiştir.

"3. Kere ben Türkiye'ye geldim, bir daha dönmedim. Birinci kerede ikinci kere de ailecek gezmeye geldik. 3. Kere de geldik gezmeye, sonra burda beni aradılar telefonla, sizin ev, araba gitti her yer bombalandı dediler. Ondan sonra dönmedik Ankara'ya gittik Birleşmiş Milletler'e kayıt olduk. Onlarda Tokat'a gönderdiler (Ahmet).

Mültecilerin Tokat'a Geliş Şekilleri

S.N.	Kodlanmış Geliş Nedenleri	f
1	Başka bir şehre kaçak gelme (Ali, Tarık)	2
2	Direk Ankara'ya gelme (Ayşe, Ahmet, Volkan, Kerem, Serkan)	5
3	Tokat'ı bilerek gelme (Metin)	1

Kodlanmış üç farklı geliş şekli bulunmaktadır. Iraklı mülteciler ya kaçarak öncelikle başka şehre gelmiş, sonrasında bazı sıkıntılar yaşamış ve kayıt için Birleşmiş Milletler'e gitmiştir, ya da direk olarak kayıt olup verilen şehirde yaşamaya başlamıştır. Bir görüşmeci ise, abisinin burada yaşaması nedeni ile isteyerek Tokat'a geldiğini belirtmiştir. Kendi ifadelerinden birkaçı şöyledir;

"Direk Ankara'ya gittik, kayıt olduk bir belgeler falan veriyorlar. Birleşmiş Milletler Tokat'ı seçtiler, buraya geldik" (Ayşe). "İlk Aksaray'a geldik, orda kiralık daire tutacaktık ama emlakçı kötü çıktı. Bizden 2 ay için 3 bin tl'nin üzerinde aldı. Sonra kayıt için Ankara'ya gittik Birleşmiş Milletler'e. 40 gün sonraya sıra verdiler. Sıra gelince de Tokat dediler, geldik" (Ali). "Geldik buraya ilk Amasya'ya geldik 2 hafta kaldık. Sonra Ankara'ya Birleşmiş Milletlere gittik kayıt olduk" (Tarkan). "Tokat'a gelmeyi de ben kendim istedim aslında. Benim abim burdaydı, şimdi Amerika'da" (Metin).

Türkçe Bilme Durumları

S.N.	Kodlanmış Geliş Nedenleri	f
1	Zor olduğundan öğrenilmek istenmemesi (Ayşe, Volkan)	2
2	Biraz anlaşıldığı için öğrenilmek istenmemesi (Ahmet)	1
3	Geçici oldukları düşüncesi ile öğrenmek istememeleri (Metin, Serkan)	2
4	Anlaşılabilecek düzeyde Türkçe bilmeleri (Ali, Tarkan, Kerem)	3
5	Ailede Türkçe bilen başkalarının olması (Ali, Tarkan)	2

Kodlanmış Türkçe bilme durumlarına bakıldığında, beş durum olduğu görülmektedir. Çoğunlukla belirli bir süre sonra üçüncü bir ülkeye geçişleri nedeniyle Türkçe öğrenme konusunda isteksizlerdir. Görüşmecilerden biri eğer bekleme süresinin çok uzaması halinde Türkçeyi çok daha iyi şekilde öğrenerek, daha iyi işler bulmak istediğini ifade etmiştir. Bazı görüşmeciler ise, iyi şekilde Türkçe öğrenerek tercümanlık yapmaktadırlar. Kendi ifadelerinden bazıları şöyledir; "Türkçe bilmiyorum, o çok zor. Çat pat anlıyorum ama öğrenmek çok zor, kursa girdik 2 gün sonra bi daha gitmedik ama öğrenmek zor" (Ayşe). "Türkçe bilmediğim için biraz zor geçiyor burda"(Volkan). " Türkçe çok az biliyorum ama anlıyorum biraz da, Dil konusunda onun için sıkıntı yaşamıyorum" (Ahmet)." Türkçe nasıl, neden öğreneyim ki... Benim kafa burda değil. Burda kalmak vatandaşlık gibi bir isteğim de yok" (Metin)." Bu sene bitiyor 2015. Birleşmiş Milletler beni aramazsa, ben başka bir şey düşünüyorum.

Okuyacam bol bol, çok iyi Türkçe konuşacam.. Belge alıcam Türkçe kurs için. Normalde yüzde 40-45 Türkçe biliyorum. Türkçe biliyorum, anlıyorum da çok yok ama, eşimde çat pat biliyor." (Ali). "Kardeşim burda okuyor 3 yıldır, ilkokulda o, Türkçeyi iyi biliyor. Tam konuşuyor. Anne çat pat Türkçe biliyor. Onlar beraber ders yaparken öğrendi annem. Kardeşim de balıkta çalışıyor Türkçe güzel biliyor. Ben de Türkçe biliyorum, tercümanlık yapıyorum" (Tarik).

Çalışma Yaşamında Yaşadıkları Sorunlar

S.N.	Kodlanmış Geliş Nedenleri	f
1	Az ücret verilmesi (Ayşe, Ali, Serkan, Metin, Tarık)	5
2	Uzun çalışma saatleri (Ayşe, Ali, Serkan, Tarık)	4
3	Ağır işlerin verilmesi (Ali, Metin, Kerem)	3
4	Anlaşılan ücretin dışında ücret verilmesi (Ahmet)	1
5	İşyerinde dışlama yapılması (Metin, Volkan, Kerem)	3
6	Kötü muameleye maruz kalma (Ahmet, Kerem)	2

Mültecilerin Tokat'ta çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunların nedenlerine bakıldığında altı adet farklı kodlanmış neden olduğu görülmektedir. İfade edilme sıklığı bakımından en az üç frekansı olan sorunlar şunlardır: "az ücret verilmesi (f=5), uzun çalışma saatleri (f=4), ağır işlerin verilmesi (f=3) ve işyerinde dışlanma yapılması (f=3)". Kendi ifadelerinden bazıları aşağıda verilmektedir:

"Türlere en az 1500 veriyorlar. Iraklılara 800-900 veriyorlar ama sabah 8'den akşam 11'e kadar" (Ayşe). "Tokat'a geldim. İlk Hal'de çalıştım, vakitleri çok sabah çıkıp akşama kadar çalışıyoruz. 4 ay çalıştım Hal'de sonra çıktım. Bir plastik fabrikasına girdim 4 ay gibi çalıştım orda da. 1000 tl aldım ücret olarak ama 14 saat çalıştırdılar beni... ağır bir iş olursa hemen bizi çağırıyorlardı. Bunu Iraklılar kaldırsın, yapsın gibi" (Ali). "Tokat'a geldim, Belediye Park'ta işe başladım. 5 gün çalıştım orda, günlük 20 tl ücret aldım. Sabah 7'de çıkıyodum, akşam 7'ye kadar 12 saat çalışıyordum. 17 yaşındayım, 5 gün çalıştım" (Serkan). " İlk geldiğimde terzilik yaptım burda. Mal sahibi iyi insan değildi. Benim hakkımı yedi, biz bişey anlaşıyoruz ücret,o başka bişey veriyor" (Ahmet). " Normalde Türlere aylık veriyorlar. Ama burda Iraklılar anlaştık aylık almasınlar. Çünkü mal sahipleri vermiyor. Günlük ya da en fazla haftalık alsınlar diye. Mesela benim hakkım aylık 400-500 tutuyo diyelim. 150-200 veriyor. Öbür hafta öbür hafta vericem diyor, hiçbirşey vermiyor. Hakkımızı vermiyorlar"

(Kerem). " Sadece para falan da değil. Mesela Türkler birbirini kolluyor, bizi dışlıyorlar. Iraklılar gelsin onlar yapsın, onlar taşıсын" (Metin)." Hal'de günlük 18 tl alıyordum" (Volkan). "Yalan söylüyodu, sonra başka yerle anlaştım, terziyi bıraktım" (Ahmet). " mesela boya diye gittik, hamallık işi çıktı. Sabahtan akşama kadar ağır taşıma işiydi. Sonra hakkımı vermedi. İşten ayrıldım, bi daha da çalışmadım" (Metin). "İş kolaydı ama mal sahibi çok kötüydü. Yani biz eleman değiliz, biz insan değiliz, iyi konuşmuyor hiç küfürlü konuşuyor. Biz insan değiliz gibi davranıyordu"(Volkan)." 10 ay çalıştım, çaycı olarak ama 12 saat çalışıyordum.35 lira alıyordum" (Tarkan).

Tokat'ta Geçimlerini Sağlama Yöntemleri

S.N.	Kodlanmış Geliş Nedenleri	f
1	Mobilya ustası (Ahmet)	1
2	Ailenin para göndermesi (Serkan, Metin)	2
3	İş arıyor (Ali, Ayşe)	2
4	Çalışmak istemiyor (Metin)	1
5	Tercümanlık (Volkan, Tarkan, Kerem)	3
6	Yiyecek yardımı (Ayşe, Ahmet)	2
7	Yakacak yardımı (Ali)	1
8	Para yardımı (Ali, Ahmet)	2

Mültecilerin Tokat'ta geçimlerini nasıl sağladıklarına ilişkin kodlamalara baktığımızda 8 adet farklı kodlanmış geçim sağlama yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan frekansı en yüksek olan "tercümanlık (f=3)" yaparak geçimini sağlayanlardır. Tercümanlık yapanların, ilk kez Tokat'a geldiklerinde dil sıkıntısı nedeniyle çalışma yaşamında çok zorlandıkları bilinmektedir. Türkiye'de kalış süresi uzadıkça da daha iyi şartlarda çalışmak amacıyla dil öğrenimi gerçekleşmiştir. Böylece kurumlara tercümanlık yaparak, daha iyi şartlarda çalışma ve daha fazla ücret elde etme şansını yakalamışlardır. Kendilerine ait ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

"Döşemeciliğe girdim uzun zamandır orada çalışıyorum, 35 yıllık ustayım. Mobilya ustalığı yapıyorum" (Ahmet). " Babam Irak'ta taksicilik yapıyor, yetmiyor ama az para gönderiyor bizim için, öyle işte... " (Serkan). "Şimdi iş olursa arkadaşlar arıyor ya da bazen dükkânların camına asıyorlar, girip soruyorum "(Ali). "Çalışmak istiyorum, ihtiyacım var ama zor iki çocuk var. Ben iş istiyorum, çalışmak istiyorum çocukları nasıl bırakayım"(Ayşe). "Boya

ustasıyım, geldiğimde inşaatlarda çalıştım biraz. Ama Türklerin yanında çalışmak istemiyorum."(Metin). "Tercümanlık yapıyorum burda, ama resmi bişey değil. Bir emlakçı yanındayım mesela, bir Iraklı aile geliyor emlakçı beni arıyor, ben de tercümanlık yapıyorum"(Volkan). "Tercümanlık iyi, iyi para kazanıyorum. Hastanede çalışıyorum, bi de Adliyede çalışıyorum bi de karakolda çalışıyorum. Bi de emlakçı da çalışıyorum tercüman olarak 2 aydır tercümanlık yapıyorum her yerde..."(Tarık)." Tercümanlık çok yaptım para kazanmak için. Mesela bi emlakçıya numaramı bırakıyorum. Irak'tan gelenle anlaşamıyorlar, beni arıyorlar. Para varsa alıyorum, yoksa bana dua et yeter diyorum yani şart mart yok" (Kerem).

Tokat'ta Yaşadıkları Sıkıntılar

S.N.	Kodlanmış Geliş Nedenleri	f
1	Kira ödeyememe (Ayşe, Ali, Volkan)	3
2	Ücretin yetmemesi (Ahmet, Ali, Metin, Volkan, Kerem)	5
3	Yerel halkın güvensizliği (Volkan, Metin, Kerem, Tarık)	4
4	Sağlık problemleri (Ali, Volkan, Serkan)	3
5	Kimliklerinin olmaması (Ayşe, Serkan)	2
6	Yiyecek Sorunu (Ayşe, Ahmet)	2

Mülteciler için Tokat'ta yaşadıkları sıkıntılar kodlanmıştır. İçerisinde işgücü piyasasında yaşadıkları sıkıntılardan kaynaklanan ücretin yetmemesi nedeniyle, kira ödeyememe sıkıntısı temel sorunlardır. Zaten frekansı 3'ün üzerinde olan cevaplara bakıldığında; "ücretin yetmemesi (f=5), yerel halkın güvensizliği (f=4), kira ödeyememe (f=3), sağlık problemleri (f=3)" olarak sıralanmıştır. Buna ilişkin bazı ifadeler aşağıda verilmektedir:

"Kirada oturuyorum. Kira parasını veremiyorum. 3 ayı falan geçti herhalde kira vermiyorum. 1. Ayı zor ödedim. 2. Ayda ev sahibi yatırmış. 3. Ayda Iraklı bir tercüman vardı, o ödedi" (Ayşe). "Ücret yetmiyor az 900 tl alıyorum. 500 tl kira veriyorum, faturalar, masraflar var" (Ahmet). "Bir de ben 500 kira veriyorum. 300 fatura, masraflar var, yetişmiyor. Haftalık 125-150 veriyorlar ama çok çalıştırıyorlar sabahtan akşama kadar, o yüzden çalışmıyorum" (Ali). "Birkaç gün önce bir arkadaşım kavga etti, polise gittik söylemek istiyoruz. Polis bize kaçıncağın siz gidin diyor. Buralarda kimse bize

güvenmiyor. Bir sıkıntı olduğunda hemen bize bırakıyorlar. Türkler hemen bize suç atıyor” (Metin). “Kimlik yok bizde, onun için bekliyorum. 6. Aya tarih verdiler. Şimdi ben doktora gitmek istiyorum, kimliksiz olmuyor. Çalışmak istiyorum 17 yaşındayım ama sağlıktan sıkıntılarım var. Çok sıkıntı oluyor, o yüzden çalışmıyorum” (Serkan). “Biz mülteciler gariban burda ne derlerse mecbur kabul ediyoruz, bir şey konuşmuyoruz” (Ahmet). “10 gün oldu işimi bıraktım. İş arıyorum ama maaşları çok az veriyorlar yabancılar için. Irak’taki gibi değil burda mal sahipleri çok kötü, mesela bir hafta şu kadar verecek diye anlaşıyoruz ama vermediği gibi bi de kızuyo küfrediyor” (Ali). “Biz de şikâyet edemincez biliyorlar. Zaten Iraklılar korkuyorlar” (Kerem). “Yiyecek konusu sıkıntı, eskiden Belediye aşevinden yemek alıyorduk. Sonra aşevi taşındı, orda da Türklere hizmet veriyormuş. Biraz komşular yardım etti. Diğer Iraklılar yardım etti, Şimdi İnsani Yardım Vakfı’ndan Hasan Bey var orda yiyecek getiriyorlar. Belediye bize sadece kömür veriyor” (Ayşe).

Irak’taki Çalışma Koşulları

S.N.	Kodlanmış Geliş Nedenleri	f
1	Meslek sahibi olmak (Ali, Ayşe, Ahmet, Volkan, Kerem, Metin)	6
2	İyi para kazanmak (Ali, Ahmet, Volkan, Kerem, Tank)	5
3	Uygun çalışma saatleri (Ali, Ayşe, Ahmet)	3

Mülteciler geldikleri ülke olan Irak’taki çalışma koşulları temelde üç başlık altında temalandırılmıştır. Bunlar, meslek sahibi olmak, iyi paralar kazanmak ve çalışma saatlerinin kendileri için uygun olmasıdır. Özellikle yaptıkları bir mesleklerinin olması ve iyi kazançlar elde etmeleri en fazla frekansa sahip cevaplardır. Çalışma koşullarına ilişkin Iraklı mültecilerin değerlendirmeleri aşağıdadır:

“İnşaat mühendisiyim. Memurdum Irak’ta. Maaşım çok iyiydi. 1500 dolardan fazla maaş alıyordum. Sabah 8’den akşam 4’e kadar çalışıyordum. Geçen sene İŞİD Musul’a girdi. Biz Musul’da kalıyorduk, o yüzden her şeyi bıraktık kaçtık. Orda dükkânım, arsalarım, arabam vardı”(Ali). “Döşeme ustasıyım, Irak’ta döşemecilik yapıyordum, aynı zamanda oyuncuydum. Ev, araba, para vardı. Irak’ta 4 bin tl kazanabiliyordum aylık, ama burda en fazla bin tl. veriyorlar. Normalde Irak’ta 3 saat, 5 saat veya 6 saat ama burda ne kadar çalışacan derlerse o kadar çalışıyorum mecbur” (Ahmet). “Ben Irak’ta matbaacıydım. İyi işim vardı. 20 saat çalışıyordum orda, normalde 10 saat falan

çalışıyorlardı ama ben fazla çalışıyordum. Günlük 80 tl falan alıyordum, iyiydi lise okumadım bıraktım, çalıştım orda, iyiydi ama...”(Volkan). “Ben alüminyum doğrama çalışıyordum, usta günlük 50 dolar falan alıyordum” (Kerem). “Üniversite bitirdim, mühendisim aslında. Irak'ta memurdum. Irak'ta pahalı ev kiralari falan çok pahalı 400 dolar gibi, ben de aylık 300 dolar alıyordum. Tabi masraflarda var. Orda da zordu” (Ayşe).

Iraklı Mültecilerin Eş ya da Kız Kardeşin Çalışmasına İlişkin Düşünceleri

S.N.	Kodlanmış Geliş Nedenleri	f
1	Eşin çalışmasına olumlu bakılması (Ahmet, Ali)	2
2	Eşin çalışmasının istenmemesi (Metin)	1
3	Haksızlığa uğranıldığı için çalışmalarının istenmemesi (Kerem, Ayşe, Vol)	6

“Hanım çalışmıyor ama mecbur olduğu için o da çalışmak istiyor. Para lazım terzi o da ama iş bulamıyor” (Ahmet). “Eşim çalışsın istemiyorum. Irak'ta bizim ayrı bişey, sizin gibi değil, bayanlar çalışmıyor Irak'ta ayıp olur diye. Evde çalışsın yeter onlara, normalde bizim Iraklılar kadının çalışmasını kabul etmiyor” (Metin). “Anne, baba, kız kardeş, erkek kardeş var geldik buraya. Sadece biz kardeşler çalışıyoruz. Kız kardeşim lokanta çalıştı hakkını vermediler. Ne kadar verecen dedim, 40 tl dedi. Abla gitti 1. Gün çalıştı, akşama kadar 35 vermişler, 2. Gün gitti 35 vermişler, 3. Gün gitti 35 vermişler. Sonra aradım dedim 5 tl önemli değil de niye bize yalan söylüyorsunuz. Verecez biz hakkını sonra dediler. Ablama dedim gitme, çalışma. O da biz mecbur yeter 35 gidecem dedi. Sonra bikaç gün gitti, mal sahibi beni aradı. Ablan gelmesin biz lokanta kapatıyoruz dedi. Başka bi yer bakıcaz ona dedi. Hiç aramadılar sonra, gittim bibaktım lokanta orda, çalışanlar aynı. Sen niye bana yalan diyosun. Çok ayıp etti, istemiyoruz biz ablanı dese, yalan söyledi hep” (Kerem).

Sonuç

Mülteci işçilerin sosyal dışlanmışlıkları, bu alandaki yazında diğer grupların sosyal dışlanmışlıkları üzerine yapılan tartışmalar içinde ele alınmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın sınırlı olan bu literatüre önemli ölçüde katkı sağlaması beklenmektedir. Diğer yandan Iraklı mülteciler özelinde yapılan çalışmanın olmaması da bizi bu araştırmayı yapmaya itmiştir. Araştırmada, mülteciler için sosyal dışlanmışlığın, işgücü piyasalarında ne şekilde

gerçekleştiği ve bunun etkileri ortaya konulmak istenmiştir. Bunun için Tokat ili genelinde mülteci olarak gelen işçilerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Mülteci işçiler olarak seçilen kesim Tokat'ta en büyük mülteci grubu oluşturan Iraklılardır. Her ne kadar Suriyeli mülteciler kadar görünür durumda olmasalar da, IŞID'ın Musul'u aldığı 2015 Mayıs'tan bu yana binlerce Iraklı mülteci olarak Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşamaktadır. Ortak görüş Türkiye'de kendilerini çok güvende hissetmeleridir. Ancak çalışmak, para kazanmak mülteciler için çok zor iken, sağlığa erişmek ise en büyük sıkıntılarıdır.

Tokat özelinde bakıldığında en önemli sorunun çalışma yaşamında olduğu görülmektedir. Özellikle işverenlerin ucuz işgücü olarak gördükleri mültecileri az ücretlere uzun saatler çalıştırdıkları görülmüştür. Verdikleri ücretler kira, fatura ve hayat geçimini sağlamak için yeterli olmamaktadır. Diğer yandan çalışılan ya da başta konuşulan ve anlaşılan ücreti, çalışma sonunda vermiş olmamaları mülteciler için büyük bir sıkıntıdır. Türk ve Iraklıların aynı yerde çalıştığı işyerinde ise, daha ağır işlerin Türkler yerinde kendilerine yaptırılmış olmasını, kendilerine yönelik bir ayrımcılık olarak algılanmaktadırlar. Ancak çalışmaya mecbur olmaları dolayısıyla verilen her ücret, onlar tarafından kabul edilmektedir. Türkçeyi daha iyi öğrenenlerin ise çeşitli kurum ve kuruluşlarda iyi ücretlerle tercümanlık yaptıkları görülmüştür. Mültecilerin bir değer olarak üretime katılmalarının sağlanması, ülkemiz içinde bir değer yaratılması anlamına gelecektir. Özellikle meslek sahibi olan mültecilerin atıl durumda kalmaması ve istihdama katılmalarının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Buz (2008: 13)'da çalışmasında, Türkiye'deki istihdam olanaklarının sınırlı olmasının mülteci ve sığınmacıların kabulünü zorlaştıran bir etki olduğunu belirtmektedir. Ancak farklı birikimleri olanlardan yararlanmak gerektiğini ve onlara yük olacak kişiler olarak bakmanın yanlış olduğunu ifade etmiştir.

Yiyecek konusunda ise, İnsani Yardım Vakfı gibi kuruluşların destekleri bulunmakla birlikte, mültecilerin belediyeye ait bir aşevinden destek aldıkları bilinmektedir. Ancak Belediye bu aşevini başka bir yere taşıyarak sadece Türklere hizmet vermeye başlamıştır. Bu uygulama ile aşevinden yardım alan belki de çok sayıda sığınmacı ve mültecinin zor durumda kaldığı söylenebilir. Bunun dışında belediyeden, kış dönemi için kömür yardımlarında bulunulmaktadır. Kendi gıdasını temin edebilecek gelire sahip ailelerin birer erkek bireyi olduğu ve bulabildikleri her türlü işte ücrete bakmaksızın çalıştıkları

görülmektedir. Araştırmamızda dikkat çeken bir diğer nokta, boşanmış ve iki çocuğu ile Türkiye'ye kaçan Iraklı kadın sığınmacının diğer görüşmecilerden çok daha ağır şartlarda yaşamakta olduğudur. Avrupa'ya ya da Amerika'ya gitmek için bekleyen Iraklı mültecilerin, bu beklentileri nedeniyle günübirlik yaşadıkları ve birçoğunun Türkçe öğrenmek gibi entegrasyon sağlamak adına herhangi çaba göstermedikleri görülmüştür.

Araştırmamız göstermiştir ki; Iraklı mülteciler için sosyal dışlanma bizden olmayanlar ekseninde yapılmaktadır. Arapça konuşmaları nedeniyle dil açısından farklılık ve iletişim kuramama da bir başka dışlanma nedenini oluşturmaktadır. Diğer yandan işverenlerin, onların her işte her ücrete çalışacağı algısının bulunması ve mülteci oldukları için söz haklarının bulunmadığı düşüncesi çalışma yaşamındaki en büyük sıkıntıdır. Nitekim Avrupa Birliği tarafından finanse edilen "Askıdaki Yaşamlar & Algıdaki Yaşamlar" projesinin (2011) sonucunda da mülteciler ve sığınmacılara yönelik önyargılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Raporun sonucuna göre, mülteci ve sığınmacıların nereden geldikleri ya da ne tür bir statüye sahip oldukları önemli değildir. Sosyal dışlanmaya maruz kalmaları için önemli olan yaşanan yere yeni gelen bir gurup olunmasıdır. Araştırmamızın sonucu da bu raporla uyumdur. Ancak Türkçe bilenlerin daha az sıkıntı yaşadıkları görülmüştür. Dolayısı ile ülkede konuşulan ana dili konuşabilmek sosyal dışlanmayı azaltmaktadır. Bu Larsen (2011)'in Danimarka'da Filistinli ve Sudanlı sığınmacı aileler arasında sosyal dışlanmayı değerlendirdiği çalışmasında, kültürlerine uyum sağlamaları halinde sığınmacılara ilişkin olumlu bakış açısına sahip olmaları sonucuyla da uyumludur. Aynı şekilde Buz (2005: 103) dil bilmemenin kendini ifade ve ilişki kurmaktaki etkisinin büyük önem taşıdığını ifade etmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda bundan sonra gerçekleştirilecek benzer çalışmalar için, öncelikle farklı göçmen guruplarla benzer çalışmalar yapılarak kesitsel bir analizle göçmen guruplar arasındaki farklar değerlendirilebilir. Dil öğreniminin topluma entegrasyon konusunda en önemli aşama olduğu düşünüldüğünde; Türkçe öğretimi konusunda yaşanan sıkıntılardan dolayı, Türkçe öğretiminin şehre önceden gelmiş göçmenler tarafından verilmesi sağlanabilir. Bu eğitimlerin ücretsiz verilmesi ve tanıtımının iyi yapılması sağlanabilir. Özellikle göçmen kadınlar düzeyinde, el emeği açısından üretime katkı sağlamaları anlamında aydınlatıcı farklı akademik çalışmalar yapılabilir. Göçmenlerin ihtiyaçları için kendi dayanışma ağlarını oluşturdukları görülmektedir. Farklı bir araştırmada dayanışma ağlarının sosyal dışlanma düzeyi üzerindeki etkisinin değerlendirildiği geniş örneklem gurubuna sahip göçmenler üzerinden araştırmalar gerçekleştirilerek, bu anlamda literatüre katkı sağlanabilir.

Kaynakça

- AASLAND, A.(2002). "CitizenshipStatusandSocialExclusionInEstoniaandLatvia",*Journal of BalticStudies*, 33(1), 57-77.
- ABE, A. K. (2010). "SocialExclusionandEarlierDisadvantages: An EmpiricalStudy of PovertyandSocialExclusion in Japan",*SocialScience Japan Journal*, 13(1), 5-30.
- ADAMAN, F. ve KEYDER, Ç. (2006). "Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, Erişim: 10 Mayıs 2015.
- AKKAN, B. E., DENİZ, M. B.ve ERTAN, M. (2011). Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri. İstanbul:Anadolu Kültür Yayınevi.
- ALDEN, J. ve THOMAS, H. (1998). "Socialexclusion in Europe: Contextandpolicy",*International Planning Studies*, 3(1), 7-13.
- AYATA, B. ve YÜKSEKER, D. (2005). "A BelatedAwakening: NationalandInternationalResponsestotheInternalDisplacement of Kurds in Turkey",*New Perspectives on Turkey*, 32, 5-42.
- BASK, M. (2005). "WelfareProblemsandSocialExclusionAmongImmigrantsInSweden",*European Sociologica lReview*, 21(1), 73-89.
- BAŞTÜRK, Ş. (2009). "Uyum"dan "Dışlanma"ya: Yirmi Birinci Yüzyılda Göçmenler ve Sosyal Politika",*Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 57, 515-548.
- BUĞRA, A. ve KEYDER, Ç. (2003). New PovertyandtheChangingWelfareRegimeInTurkey, UNDP, Ankara.
- BUTİU, C. A. (2014). "ChildhoodPovertyandSocialExclusion: EuropeanApproaches",*Journal Plus Education*, Special issue, 77-86.
- BUZ, S. (2005). "Türkiye'deki Sığınmacıların PsikososyalSağlığı",*Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16 (2), 93-105.
- BUZ, S. (2008). "Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili",*Polis Bilimleri Dergisi*, 10 (4),1-14.
- CANALES, A. I. ve PEREZ, C. (2007). "InclusionandSegregation: TheIncorporation of Latin AmericanImmigrantsintothe U.S. LaborMarket",*LatinAmericanPerspectives*, 34(1), 73-82.
- CASTILLO, L.L.; SALEM, D. S. ve SARR, L. R. (2014). "TheEffect of Poverty, GenderExclusionand Child Labor on Out of School RatesForFemaleChildren", *Journal of ResearchInChildhoodEducation*, 28(2), 162-181.
- CHUNG, Y.; CHOI, K.; PARK, J. ve LİTMAN, T. (2014). "Socialexclusionandtransportationservices: A casestudy of unskilledmigrantworkers in South Korea",*Habitat International*, 44, 482-490.
- CLASEN, J.; GOULD, A. VINCENT, J. (1997). Long-TermUnemploymentAndTheThreat of SocialExclusion: A Cross-National Analysis of ThePosition of Long-TermUnemployed People In Germany, Swedenand Britain. Bristol: ThePolicyPress.
- COŞKUN, S. ve TİRELİ, M. (2008). Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- ÇAKIR, Ö. (2002). "Sosyal Dışlanma", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(3), 83-104.
- DEDEOĞLU, S. (2011). "Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 66(1), 27-48.
- DEDEOĞLU, S. ve GÖKMEN, Ç. E. (2011). Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar. Ankara: Efil Yayınevi.
- ERDOĞAN, N. (2003). Yoksulluk Halleri. İstanbul: Deki Yayınları.
- FERRERA, M. (2009). "WelfareState Reform in Southern Europe. FightingPovertyandSocialExclusion in Greece, Italy, SpainandPortugal", RivistaInternazionale di Scienze Sociali, 117(1) (Gennaio-Marzo 2009), 169-171.
- FREIRE, P. (2010). Ezilenlerin Pedagojisi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GEROVSKA-MITEV, M. (2015). "PovertyandSocialExclusion in Macedonia, SerbiaandCroatia: StatusandPolicyResponses", Revija za Socijalnu Politiku, 22(1), 81-94.
- HEADY, C.; MIDDLETON, S.; MILLAR, J.; PAPADOPOULOS, F.; ROOM, G.; TSAKLOGLOU, P. (2004). "PovertyandSocialExclusion in Europe", Journal of Peace Research, 41(2), 233-238.
- IŞIK, O. ve PINARCIOĞLU, M. (2001). Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KİRİŞÇİ, K. (2005). "Eski ve Yeni Göç Modelleri ile Türkiye'nin Ulusal Kimliği", Türk(iye) Kültürleri, Ed: Pultar, Gönül ve Erman, Tahire. İstanbul: Tetragon Yayınları.
- LARSEN, B.R. (2011). "DrawingBacktheCurtains: The Role of Domestic Space in theSocialInclusionandExclusion of Refugees in RuralDenmark.SocialAnalysis", The International Journal of SocialandCulturalPractice, 55(2), 142-158.
- LI, Y.; PICKLES, A. ve SAVARAGE, M. (2005). "SocialCapitalandSocialTrustInBritain", European Sociologica Review, 21(2), 109-123.
- ŁODZINSKI, S. ve BARTOSZYNSKA, K. (2009). "Refugees in Poland: Mechanisms of EthnicExclusion", International Journal of Sociology, 39(3), 79-95.
- MALTI, T., KILLEN, M. ve GASSER, L. (2012). "SocialJudgmentsandEmotionAttributionsAboutExclusion in Switzerland", Child Development, 83(2), 697-711.
- MANNING, N.; TIKHONOVA, N. ve GEORGE, K. (2005). "PovertyandSocialExclusion in the New Russia", Russian Review, 64(3), 550-551.
- MCKEEVER, G. (2007). "CitizenshipandSocialExclusion: The Re-Integration of PoliticalEx-PrisonersInNorthernIreland", The British Journal of Criminology, 47(3), 423-438.
- ÖZKAPLAN, N., YÜCESAN-ÖZDEMİR, G. ve ÖZDEMİR, A. M. (2005). "Sosyal Dışlanma Ne'yi Dışlar: Avrupa Üzerine Notlar", Mülkiye, XXIX, 77-95.
- PEACE, R. (1999). SurfaceTension: Place/Poverty/PolicyFrom "Poverty" toSocialExclusion: Implications of DiscursiveShiftsInEuropeanUnionPovertyPolicies 1975-1999. UnpublishedPhDThesis. University of Waikato, Hamilton.
- PEACE, R. (2001). "SocialExclusion: A ConceptInNeed of Definition?", SocialPolicyJournal of New Zealand, 16, 17-36.

- SAPANCALI, F. (2005). "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", *Çalışma ve Toplum*, 3 (6), 51-106.
- ASAM. Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (2011). Askıdaki Yaşamlar Alıdaki Yaşamlar Projesi Araştırma Raporu.
- SIROVATKA, T. ve MARES, P. (2008). "SocialExclusionand Forms of SocialCapital: CzechEvidence on Mutual Links", *SociologickýČasopis*, 44(3), 531-555.
- SILVER, H. (1994). "SocialExclusionandSocialSolidarity: Three Paradigms", *International LabourReview*, 133(5-6), 531-578.
- TARTANOĞLU, Ş. (2010). "Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları*, Sayı 42, 1-14.
- TOKOL, A. (2012). "Sosyal Dışlanma-Ayrımcılık", Sosyal Politika. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- UNHCR (2007). İllere Göre UNHCR'ı İlgilendirenlerin Dağılımı. www.unhcr.org.tr/uploads/root/2007-yllk-istatistik.xls, Erişim: 20.09.2015.
- UNHCR (2015). UNHCR'a Başvuran Mülteci ve Sığınmacıların Ükelere Göre Dağılımı. [http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/tr\(31\).pdf](http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/tr(31).pdf), Erişim: 29.09.2015.
- VESELINOVIC', P.; MIC'IC', V. veMILETIC', D. (2012). "Serbia- Zone of PovertyandSocialExclusion", *Economics of Agriculture*, 59(2), 305-318.
- YANICKI, S. M.;KUSHNER, K. E. ve REUTTER, L. (2015). "SocialInclusion/Exclusion As Matters of Social (In) Justice: A Call ForNursing Action", *NursingInquiry*, 22(2), 121-133.
- YEPEZ DEL CASTILLO, I. (1994). "A ComparativeApproachtosocialExclusion", *International LabourReview*, 133 (5-6), 613-633.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- YILDIRIMALP, S. (2014). "Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı" *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 91-108.
- YÜCESAN-ÖZDEMİR, G. (2007). "Sosyal Dışlanma Kavramı Masum Değildir: İnsandışlaşmanın Reddi ve İnsanlaşmaya Dair", *Tes-İş Dergisi*, Haziran 2007, 100-103.
- YÜCESAN-ÖZDEMİR, G. (2008). "AB Sosyal Politikasının Kavramlarını Yeniden Düşünmek: Güvenceli Esneklik, Sosyal Diyalog ve Sosyal Dışlanma", *Memleket, Siyaset, Yönetim*, 3(7), 61-85.
- ZHAN, S. (2011). "WhatDeterminesMigrantWorkers' Life Chances in ContemporaryChina?Hukou, SocialExclusion, andthe Market", *ModernChina*, 37(3), 243-285.